

MÁRTON GYÖNGYVÉR

(Anyámnak a nyelve hegyén)

Az öregség kísértései sem kisebbek, mint az ifjúságéi.
Ki tudja, mennyi ideje van szembeszegülni a világgal?
És mire való?

(Nemes Nagy Ágnes)

Sajnos a bátyámtól már nem kérdezhetek. Az öcsém, ha tudja is a választ, többnyire másodkézből. Négy és fél évvel fiatalabb nálam. Rengeteg dologról, régi történetről van fogalma, amikről nekem semmi. Korán megözvegyült, teljesen összeomlott anyánkat nap mint nap gyámolítva, vigaszaként éveken át jutott rá nehézségből elég, noha tizen- meg húszévesen épp támaszra lett volna szüksége. A régi, családi relikviákat, anyánk tetemes levélgyűjteményét is ketten szortírozgatták, és ő vacillálás nélkül kidobálta, ami felesleges, kisebb lakásba kényszerülve szerinte porfogónak való. A családi fészkekből hamar kiröppenve otthon hagyott tárgyaim, zsákszám kapott és általam írott leveleim, feljegyzéseim zömmel szemétkébe kerültek... Akárcsak anyám dolgai; a nekibuzdulások persze az ő közreműködésével zajlottak, s ő humorosan és részletekig beszámolt mindenről a leveleiben. Ahogy arról, vajon tulajdonképpen mi a fenét akarhattak Gyuritól a szekun, mikor egy egész napig bent tartották szegényt miattam? Az 1970-es évek végén rövid, talán épp húsvéti vakáción voltunk az anyámnál, és érkezéskor is várt, visszautazáskor meg kísért bennünket a bátyám a pesti Volán-járáthoz.

A fiam elevensége már Pesttől Vásárhelyig kedvre derített egy-két utast, főleg két ötvenes férfi bizonyult fáradhatatlan útitársnak. Néha jókat hahotáztak, miközben rám is elismerő pillantásokat vetettek a gyermek értelmes szavai miatt. Egyik pihenőnél szóba elegyedtek velem is, nevükre nem emlékszem, csak arra, hogy Erdélyből elszármazott, amerikai üzletemberek. Az egyik úriember jól menő vendéglőjével dicsekedett, sorolta erdélyi vendégeit, akik a műsoros esteken szerepelni szoktak nála. Ismert nevek voltak a számomra, külföldi meghívásaiknak akkoriban hamar híre ment mindenfelé, kíváncsi lettem, Vásárhelyt ki fogadja az urakat... A fiam a bátyámnak ugrott a nyakába, aki sietve terelt minket a várakozó taxihoz. Én közben kicsit csalódottan kaptam el alkalmi ismerőseinkről a tekintetemet, megpillantva az Igaz Szó főszerkesztőjét és a nejét. Ádám Böbe művésznővel szinte gyermekkoromtól ismertük egymást, én színházbolondként, a színészi pályáról álmodozva folyton a színisek körül lebzseltem. Hajdú Győzőről anyámnak is megvolt a véleménye, mivel a korábbi feleséggel, Erdős Irmával Kolozsváron évfolyamtársak voltak, szobatársak a kollégiumban, és Bisztrai Máriával is, de ez egy másik történet...

Hamar elteltek a napok otthon, és a visszautazás reggelén bátyókám kísért a Pestre induló buszhoz. Meglepetésemre a két amerikai úr szintén ott ácsorgott a peronon, ezúttal csak a főszerkesztő elvtárs társaságában. Harsányan, régi ismerősként üdvözöltek, főként a fiamat. Én tovább beszélgettem a testvéremmel, de a gyerkőc odatrappolt a bácsikhoz, majd vissza, hozzánk. Kicsi markát az orrom elé tárta, néhány aprópénzt szorongatott benne, ame-

Részletek egy készülő regényből.

rikai centeket, miközben ujjongott, hogy azokért csak Amerikában lehet rágógumit venni. Jól van, jó, de minek kellett elfogadni? – dorgáltam, mire ő elszégyellte magát, hogy hát csak, a bácsik adták!, s azzal zsebre vágta a kincset. Végre beállt a peronra a busz, bepakoltunk, elbúcsúzkodtunk, felültünk, és azzal indulás! Sokáig integettünk Gyurival egymásnak, én könnyezve. A gyermekem szótlánul fürkészte az arcomat. Nem kérdezősködött, míg hozzá nem szóltam, csendben bámult kifelé, megült a helyén. Aztán belefeledkeztünk az élmények felidézésébe. Az unokatestvéreiről mesélt, be nem állt a szája, és közben jókat kacarásztunk.

Pestre érve csak másnap telefonáltam az anyámnak. Beszámoltam az útról, s hogy hál' istennek a vámos nem vette észre a korondi vázába rejtett marhabélszínt, amiből már fő a vadas... Anyám azzal vette át a szót, hogy Gyuri viszont, miután kikísért bennünket, csak másnap keveredett haza! Azt hittem, viccelődik. De nem! Miután elindult a busz, odalépett hozzá két civil pasas, és felszólították, hogy minden feltűnés nélkül tartson velük, sőt szálljon be a parkolóban várakozó Daciába. Bevitték a szekura, s bent tartották másnap reggelig, vagyis 24 órát. Arra voltak kíváncsiak, honnan ismerjük az amerikai urakat, akikkel mi, a vendégei jövet-menet együtt utaztunk. Gyurinak fogalma sem volt róluk. Persze, hogy nem, én a buszra várva említettem neki, mikor rám köszöntek, hogy kik azok – szúrtam közbe. Mindegy, nem hitték el, mivel a gyermek ott rohángászott közöttük és közöttünk a peronon. Másnap reggelig faggatóztak, megkínálták konyakkal és cigarettával, de a székről fel nem állhatott, és végére is csak úgy mehetett ki, hogy félig nyitott ajtónál kellett végezze a dolgát. Éjszaka hagyták ugyan bóbiskolni, és reggel hazaengedték, vagyis kirúgták. Csak épp a munkába nem tudott bemenni a kimerültség miatt. Én anyámon csodálkoztam, olyan nyugodtan, minden korábbi virágnyelvet mellőzve mesélt az incidensről, bele a „lehallgatókészülékbe”. Akkoriban ugyanis már szinte mindenki sejtette, hogy a szekunak a lakossági telefonhálózat, vagyis a bepoloskázott készülékek milyen segítséget jelentenek. Anyám most azzal zárta a beszámolóját, hogy nála ritkult a sok furcsa telefoncsörgés, a szuszogó melléközgéekkel, s ritkábban süket a vonal. Bősséggel voltak azért nyugtalanító jelek és értesüléseink, s ha levélben nem is osztottuk meg egymással, telefonáláskor ritkábban izgattuk már magunkat, mert ugyan miféle titkainkról ne tudnának az elvtársak, ha akarnak!

Talán elfelejtődött, s Gyuri magától később nem részletezte, mi történt, hogy történt. Noha utólag mindenről kiderült, hogy valamiért mégis érdekes. Sokára került szóba, és ő lazán elintézte ezt a semmiséget. Ismerősök miatt kíváncsiskodtak, de a buszra várók akkor az ő számára mind külföldiek, idegenek voltak. Honnan tudhatta volna, közöttük ki az amerikai!

Megözvegyült anyámat igyekeztem minél többször magunkhoz venni, egy-egy hónapra, és hála egy fiatalkori ismerősének, aki a szekun dolgozott, akkor is útlevélhez jutott, mikor mások csak háromévente. Réges-rég a szülei kosztosa volt az a bizonyos tiszt, aki egyszer a váróteremben odalépett anyámhoz és apámhoz, mikor behívták őket az útlevél miatt. Ráadásul magyar ember volt, magyarul beszélt hozzájuk. Napokon belül újra hívták őket, és cinikus megjegyzések közepette ugyan, de egy másik szekus kezükbe nyomta a pasaportot. Apám akkor járt nálunk először és utoljára. Szegényt a következő nyáron eltemettük.

Sokára merült fel bennem, vajon az öcsémet is zaklatták-e annak idején a szekusok. Miattam, Magyarországra kitelepedett testvére miatt, mikor ő alig volt tizenhét, és végre először jött hozzánk, külföldre? Akkor még élt, bénán, betegen az apánk. Az volt az utolsó nyara szegénynek, és az ápolásába belefáradt öcsémet rábeszélte anyánk az utazásra, az érettségi előtt. Útlevelet úgy kapott, hogy Magyarba és Cseszkóba, forint persze nuku, csupán vala-

mennyi korona. Kiváltani, kiutazni, elkölteni, s vissza, mindezt igazolva az útlevél visszaszolgáltatásakor. Pestről ment tovább, át Komáromba, elkölteni a koronáit, és a másnapi vonattal vissza, hozzánk. Úton volt kifelé, mikor telefonált otthonról a bátyám, hogy apánk meghalt. Mi az esti, egyetlen vonattal indultunk is haza, mert két nappal később már temették. Viszont szegény öcsémet akkoriban még mód se volt értesíteni, hogy forduljon vissza, s rögtön a másik nemzetközi vonattal haza. Gyanútlanul visszaérve másnap Pestre, az üzenetünket olvasva kiment a város határába, hogy autóstoppal vágjon neki, de késő estig nem vették fel... Lekéste a temetést.

Vajon az érettségi és a sikertelen felvételi után, mikor sorozásra került, kellett rólam, a külföldön élő testvéréről, a rokonairól nyilatkoznia? Vagy később, a külföldivel, magyar állampolgárral kötendő házassága intézésekor, ami persze hosszasan kiagyalt, akkoriban divatozó névházasságnak indult... És vajon a szüleimet, őket nyaggatták-e miattam? A házassági engedélyemre több mint egy évig vártunk, és közben várandós lettem. A szüleim rábeszélésének engedve otthon szültem meg a babát, az első időkben kellett is a segítség, amire az új hazában nem lett volna lehetőség. Temérdek gondot okoztam persze ezzel is szegényeknek! Ők mégis mindig erőn felül vállaltak részt a teendőkből. Május elején megszületett a fiunk, és módosítani kellett a kitelepedési meg a külföldi letelepedési kérelmeket, vagyis gyermekestül újabb hercehurca, várakozás... Szeptember közepéig kellett elhagynunk Romániát. Jöhetett értünk a férjem, a fiára büszke apa. Egy ronda, kékre mázolt, ósdi Volgával érkeztek, a nagybátyja vezette a tragacsot. Majd minden nap, minden mozzanat lepereg előttem, s ami mégsem, arra emlékeztet egy nagy doboz megőrzött levél. A kettőnk szerelmes levelei. Mindet megőriztem. Huszonegy év után, a váláskor azt mondta, csináljak a levelekkel meg a rengeteg fényképpel, negatívval, filmmel, amit akarok, neki nem kellene. Megtartottam a szeretteimtől, a barátoktól, a közösektől kapott leveleinket is. Kár, hogy áttelepedésem után az én sok-sok hazaküldött irományom időközben elkallódott, már csak a megőrzött válaszok, felvetések miatt is. Kíváncsi lennék, annak idején kinek mit írtam...

Vigasztalanul foglalkoztat még néhány régi holmi, kedves bútordarab, régi könyv eltűnése, sorsa, amiket elhozni akkoriban még törvény tiltott. Anyánk 1988 júliusi áttelepedésekor szintén. Szerzőjük miatt az úgynevezett indexen lévő könyvei szanaszét kerültek, rokonokhoz, ismerősökhöz. Évtizedekkel a halála után is ritkán állok meg néhol a könyvespolc előtt, nehogy zavarba hozzam őket a nézelődéssel. Nagyvonalúak voltunk mindig, anyám és én, de őt nemtörődömnek miből gondolhatták? Tisztázatlanul maradt örökségéből kiforgatták, aztán mintha kapóra jött volna nekik a váratlan halála. Rosszul sült el a távolra szakadt rokon, a „maradék” részéről minden későbbi kérdezősködés. Nem szóltak, nem tájékoztattak, mikor kellett volna. Sunynyogtak. Zavart pislogás, röhécselés, magyarázkodás mögé rejtőznek nagybátyáim halála után. Egyik lábáról a másikra támaszkodik maradék vérem, rokonom, hivalkodva gyarapodik. Szemtől szemben egymással, jogosan magaménak is tudott helyemen. Mindegyre kihátrál a megoldás elől, pedig csak egyik az örökösök közül. Én meg néha hazajárok, és lábatlankodom türelmesen, néha cáfolom a nyilvánvaló mellébeszélést, hol viccelődve, hol nekikese-redve, az örökös kérdezősködéssel...

[...]

Cifrább méltatlankodást annál, hogy a „Nagyvátiné térde kalácsa!” én sosem hallottam anyai nagyanyám szájából. Mama nyolcvankilenc évet megért, mégis elfelejtettem megkérdezni, kifagatni fontos tudnivalókról, így lófő meg sóőr

őseinkről, és persze apróságokról, például e mondása felől. Sorra utána ment szerettemre gyakran gondolkodok efféle mulasztásaim miatt, nap mint nap...

Nagyanyám nővérei és húga meg a sok ángyó és kománé között akadt egy-két híresen csúf szájú, vagy aki a *segg* helyett *popsizott* és *fundikázott*, ami pláne visszás, ha az illető épp rugdosásokat helyez valakinek kilátásba. Berta mama, a szívemnek legkedvesebb nővér csúfnak ítélt száján persze tényleg kiszaladt néha a fülem hallatára egy-egy *pina*. Vallatóra fogott időnként némelyik széplelkű rokon, aki tartott Berta mamától, s kereste, hol csípjen belé. A fifikáit, erényeit apránként kiismerve én ilyenkor bőszen állítottam, hogy engem Isten úgy segítjen, ennél csúnyábbat nekem se mond! „Na hiszen, s akkor a pinám zöld!” rikkantása mégis rám hozta néha a frászt, mikor a fojtottan sistergő veszekedésnek, hercehurcának történetesen tanúja voltam, s mert nem derült ki a számomra, azt biza hogy érti... Megrökönyödve én, süldő leányka zavaromban jókat hahotáztam vele, a térdemet csapkodva, a háromlábú kicsi széken kuccrogva. Nagyátninét nagyanyám viszont olyankor vette a szájára, ha a konyháján vagy a kertjében, parányi gazdaságában valami nem úgy sikerült, ahogy szerette volna, ráadásul kárral járt a ténykedése. Mindig talált magának elfoglaltságot, belefogott sokfélébe, hihetetlen szorgalommal, leleményesen, fáradhatatlanul. A takaros szováta ház utcai felében az államosítással megszűnt a családi mézszárszék, a dimbes-dombos, patakka lezárt kertben, a csűr mögött a jégverem feltöltésre került, benőtte a torma, a csihány, a csicsóka, az elvadult málna. A szekérbeállóban árválkodó hatalmas jégszekrény már búvóhelynek se való, aajtáját valaki leakasztotta, kelletett valahová. Bezzeg a konyhai fiókokban a sokféle kés, a fenők, potyolók, bárdok és balták nyelén, markolatán a kopás a tata keze nyomát őrzi, a nyári konyha polcain sokáig ott sorakozó darálókkal, töltőgépekkel együtt. Aztán jóformán minden ebek harmincadjára jutott, ami nagyapánk becses mesterségére emlékeztette a szárnyaszegett, de a mester-ség fogásait még eltanult, értelmiségivé avanszált familia tagjait. Tanítónő anyánk példának okáért olyan ízletes debreceni kolbászt és disznó-fő-sajtot készített nekünk rendszerint szilveszterre, hogy bíz' megnyaltuk utána mind a tíz ujjunkat! Megtanított, hogy már a vásárláskor tudjam, milyen ételhez milyen hús való, s megmutatta a húsk feldarabolását, szeletelését, a kicsontozást, hogy az ízesítésről s a tálalásról ne is beszéljünk!

A szakmájában megcsúfolt tatánk az államosításba belebetegedett, alig hetvenévesen, idő előtt elvitte a gyomorrrák. Már hiába vitték kórházba, felválták, visszavarrták, s vitték haza... Attól kezdve nagyanyánk nyakába szakadt a mézszárszék helyére telepített aprozár, amit nyugdíjazásáig zokszó nélkül, egymaga vezetett. Egy világ dőlt össze bennem, látva, hogy már kapatos nagybátyáim tőle kunyerálnak bagóra és kocsmára valót... A fürdőiről messze földön híres településnek számos, tönk szélére juttatott iparosa, mesterembere volt, nálunk módosabbak is, rokon is. Foszlányokban dereng az emlékeim között sokuk tragédiája, az önpusztítás, az átkozott italozás okozta lelki nyomor, aztán az elszegényedés. Szóba került nálunk is – hiába, hasztalan.

Mama alig múlt hatvan, mikor megözvegyült. Kesergései közt hallottam hálálkodni is: a csecsemőkorban eltemetett első után született másik négyért. Két fia s két leánya közül a már családosok, a három egészséges mellé adott neki a Teremtő egy kóros beteget, akivel élete végéig törődjék. A gyermeteg testű, jóságos, örökké körülötte sürgő-forgó leánykát, anyám drága hűgát, nénénket mi is szerettük. A nyolc unokából ráadásul némelyik mindegyre boldogította őket, főleg a hosszú vakációk és a nagyobb ünnepek alatt. A tágas udvaron még állt mindkét ház: az utca felőli régi a bolttal, s hátrébb egy újszerű kétszobás, pincével, mellette nyári konyha, külön a fedett kemence, tűzhellyel az üst. A veteményes végében nyaranta medencévé duzzasztottuk a patakot, ott fogtuk villával az aprócska, fura ízű kövit, és persze télen-nyáron, fagyban és

hőségben ott tisztálták, sulykolták az asszonyok a mosott ruhát. A kert emelkedőjén, az elkerített majorságudvar létrás tyúkólát tetű ellen petróleumos fáklyával kellett belül „megjártatni” – veszélyes, bűdös munka, de azt is el kellett végezni. Az üresen tátongó csűr, a játékra kiváló, kisikált pajta, ráadásul az aprozárral felforgatott udvar sokáig volt kedves játszóterünk! Kerülgette szegény mama a rengeteg ámbálázst, a sok ládát és kosárfélét, amiket szétrámoltunk, mert nekünk ugyebár a hancúrozás, a bújócska, vagyis a rosszalkodás jutott örökkéig s mindenről az eszünkbe! Különösebb szidásokra, büntetésekre ugyan nem emlékszem, legfeljebb néha nem jöhetett át a szomszéd leányka vagy a nálunk még csintalanabb unokatestvér, akiktől nagynéném szerint úgylis csak rosszat tanulunk, mi mást! Szívest-örömet segitettem a háztájiban, amint már cseperedtem, és mama boszorkányosan értette minden fortélyát a gyermeki kíváncsiság fölpszikálásának. A mellette eltöltött idő, ülő szárnyán, huss!, tovaszállt! A szorzótábla, az igeragozás gyakorlása velem kész móka volt nekem, noha a többi gyerkőc a kínok kínjáról nyafogott. A gethes kedvenc – ahogy emleget egy kései irigyem, máig ható megrovással a mosoly megett...

A hétköznapokból egy csomó jól bevált fogalom idővel és szerre kikopott; szinte észrevétlen szoktunk az idegenül hangzó kifejezésekhez. Románul egyáltalán nem vagy még alig tudtunk, bár a városlakókat nyilván hamarabb elérte mindenféle változás. Nálunk, Vásárhelyt egy-kettőre ragadt ránk az új, ha jó, ha rossz, mint a bogánccs, de falun mintha kevésbé rohamosan, kevésbé feltűnően lenne urrá a romlás. Késlekedve, hogyne, mégis sokféle veszteség, nyomás, furcsaság, sokszor a kényelem, a flancolás leple alatt... A másik nyelvvel való vesződés, a változó adminisztráció napi nyúgei, nehézségei, a gyakori megszegyenülés közepette.

Már egy másik, szerelemtől kábán, magam választotta hazában, melyet ilendő anyaországnak említeni, egyszer Csurgóra vetett a jó sors. A patinás gimnázium udvarának faóriásai és a hajdani hírességek szobrai között bókászva épp Csokonai Vitéz Mihály versein merengtem, mikor egyszeriben földbe gyökerezett a lábam a meglepetéstől: a felirat szerint előttem ugyanis bizonyos Nagyváthy János szobra meredezett. Nosza, nyomozni kezdtem a kiléte felől, életéről, tevékenységéről... Könyvtári kincsek között bukkantam rá egyik művére, a *Magyar házi gazdasszony* 1830-as kiadására. És azzal vissza íziben nagyanyám mondásához, vissza hozzá, hiszen szinte megvilágosodtam! A háztartás számos csínja-bínjának olvasmányos leírását a *Magyar házi gazdasszony* lapjaiban olyan élvezettel és átszellemülten faltam, mintha hajdani nagyanyámmal társalognék! A sokféle tennivaló szemléletes leírása, hangulata visszavarázsol, vissza, a szoknyája mellé. Mint amikor veteményeztem, palántáltam vagy gyomláltam, kukoricadarás keverttel ettettem a napos csibéit, rucáit, vagy a főtt pityókát aprítottam a vederbe a „kendős” malacnak... A téli disznó- s persze év közben a gyakoribb baromfivágás, húsvétkor rendszerint a bárányölés talán nem kerülne szóba, hiszen sosem szerettem ezeknél jelen lenni – bár csirkét vágni, forró vízzel kopasztani s felbontani, darabolni tudok! –, de mégis előjön minden... Időnként a kellemetlen szagoktól is migrén tört rám, furcsa rohamokkal, szóval törölném inkább az egyes szagélményeket, egyik-másik ízt és illatot az emlékezetemből, ha sütni-főzni s enni nem szeretnék!

Mama konyhája, kamrája földjét, falát tapasztottam, meszeltem, padlót is súroltam, sulykoltam a gőzölgő ruhát a patakon, a télire való befőzések idején szorgosan szedegtettem fel az érett gyümölcsöt, zöltséget, hogy aztán legyen mihez nyúlni. A csomóba gyúrt újságpapírral óvatosan tisztogattam a koromtól a lámpacsövet. Volt idő, mikor még nem volt áram, nem volt betonút, se gáz, se csapvíz a sós tavairól régóta híres fürdőhelyen... Esti foglalatosságainkra szertartásosan, nagy előszeretettel készülődtem, hogy a petróleumlámpa fényénél mama felolvashasson, vagy ha estére maradt: varrogatni ta-

nítgasson. Telente ő töltött nálunk heteket bent, a városban, és bizony ráveztett bennünket megbecsülni a jó cselédet, hisz örökké elkelt a segítség a purecek köré, és örökké elfoglalt, ráadásul sokat betegeskedő szüleink mellé egyaránt. Nyilván mama az ő sok gyermeket nevelt anyjától, dédanyámtól szerezte sokféle tudását, majd maga is elég életrevaló tapasztalattal gyarapodott. Nagyváthy könyvét is lapozhatta, forgathatta tananyag gyanánt, hiszen a híres gazdatiszt tán sose létezett asszonyára utaló szitkot én épp tőle ismerem! Apróság, mégis, lám, mi minden felemlegetésére ad okot...

EÖRY EMIL, Magányos ház, 2003